

Studia Biblica Slovaca

Ročník 1

2009

Číslo 1

Offprint

Katolícke biblické dielo

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Vydáva Katolícke biblické dielo, Svit, s cirkevným schválením.

Imprimatur: Mons. František Tondra, spišský diecézny biskup, č. 1-06 zo dňa 3. 1. 2006

Nihil obstat: Anton Tyrol

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) - Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) - Pavol FARKAŠ (Nitra) - Peter FEDOR (Prešov) - Juraj Feník (Drienov) - Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ (Ružomberok) - Róbert JÁGER (Prešov) - Jozef JANČOVIČ (Bratislava) - Róbert LAPKO (Košice) - Milan SOVA (Bratislava) - Peter ŠOLTĚS (Oestrich-Winkel, D) - Jozef TIŇO (Bratislava) - František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) - Pavol VILHAN (Roma, I) - Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Elena Slaná

Zalamovanie: redakcia

Na príprave publikácie sa podieľali aj Mária Mihulcová, Zuzana Škrinárová, Martin Kňazek

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Blažej Štrba, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, fax: (+421) 048/418 22 08, studiabiblica@xaver.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú tak v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman), ako aj vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu článok alebo poznámka musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verzou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané exempláre sa späť neposielajú. Redakcia si vyhradzuje právo na jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielajte na Katolícke biblické dielo alebo na adresu redakcie.

Bankové konto: 400827 4864, IBAN: SK28 7500 0000 0040 0827 4864.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

© 2009 by Katolícke biblické dielo, Svit

Katolícke biblické dielo, Jilemnického 32/A, 059 21 Svit (Slovakia), www.kbd.sk

Tlač: Publica, publica@centrum.sk

Printed in Slovakia

ISSN 1338-0141

Proces „relektúry“ v Jánovom evanjeliu

Peter Šoltés

Úvod

Evanjelium podľa sv. Jána patrí bez pochyb k najväčším literárnym a teologickým, takmer majstrovským dielam novozákonnej literatúry. Toto dielo stále nanovo fascinuje nových čitateľov svojou hĺbkou, svojim duchom, veľmi hlbokým teologickým myslením a svojim obdivuhodným jazykovým a argumentačným potenciálom. Interpretácia štvrtého evanjelia však pripravuje biblistom aj nemalé ťažkosti. Základný cieľ tohto evanjelia je priviesť poslucháčov a čitateľov k viere (porov. Jn 20,30-31), viere, ktorá sa zakladá na Ježišovom zjavení prostredníctvom slov, skutkov a jeho veľkých znamení. Ján pozýva svojich adresátov na cestu viery, ktorá sa pochopiteľne nedá nájsť len povrchným čítaním jeho evanjelia, ale hlavne prostredníctvom hlbokého nahliadnutia do bohatého komplexu jeho textu a potom cez osobné odhalenie novej dimenzie života, na ktoré toto evanjelium poukazuje.

Šiesta kapitola v Jánovom evanjeliu

Šiesta kapitola Jánovho evanjelia – známa tiež ako eucharistická reč – je už niekoľko desaťročí stredobodom veľmi početných a zároveň veľmi rozdielných exegetických interpretácií a pohľadov. Tento pomerne široký priestor interpretácie šiestej kapitoly bol podnietený niekoľkými kontextuálnymi nejasnosťami tak v rámci tejto kapitoly, ako aj v nadväznosti na ďalšie kapitoly. Ako prvá nejasnosť sa javí nečakaná geografická zmena v úvode do šiestej kapitoly. Táto zmena ruší bezprostredný naratívny sled Jánovho evanjelia. V závere piatej kapitoly sa Ježiš totiž nachádzal v Jeruzaleme, kde počas židovského sabatu uzdravil chromého človeka a kde obhajoval toto svoje konanie odvolaním sa na svoju jednotu s Otcom – prostredníctvom slov, ako aj skutkov – a rovnako odvolaním sa na svedectvo, ktoré o ňom vydáva sám Otec (porov. Jn 5,36n). Následne na túto udalosť a slová, na začiatku šiestej kapitoly sa Ježiš spolu so svojimi učeníkmi už nenachádza v Jeruzaleme, ale v Galilei na brehu Tiberiadskeho mora (porov. Jn

6,1). Evanjelista nás však neinformuje o tom kedy, akým spôsobom a za akých okolností sa Ježiš so svojimi učeníkmi do tejto oblasti dostal. Časové určenie μετὰ ταῦτα v prvom verši je vo všeobecnosti veľmi obšírne a v danom prípade v súvislosti s geografickým presunom veľmi neinformatívne. Zmienku o Ježišovom pobyte v Galilei, ako aj informáciu o dôvode jeho pobytu v Galilejskom teritóriu nájdeme v úvodnom verši ku nasledujúcej, siedmej kapitole. Práve túto informatívnu zmienku o Ježišovom teritoriálnom presune by sme si vedeli dobre predstaviť na začiatku našej šiestej kapitoly. V siedmej kapitole sa Ježiš odvoláva na zázrak v piatej kapitole, a nie na udalosti šiestej kapitoly (porov. Jn 7,21-23), ako by sme to v naratívnom štýle evanjelia asi skôr predpokladali.

Ku geografickým nejasnostiam v súvislosti so šiestou kapitolou sa pridružujú aj ďalšie, ktoré majú skôr chronologický charakter. V Jn 6,4 nás evanjelista oboznamuje s tým, že židovský sviatok Veľkej noci (πάσχα) bol „blízko“. Odhliadnuc od tejto zmienky, zdá sa, že v pozadí Jánovho evanjelia má chronológia židovských sviatkov vo všeobecnosti veľký význam.¹ Prvá zmienka o židovskej Veľkej noci sa nachádza v Jn 2,13. Ďalšia zmienka o židovských sviatkoch (bez konkrétneho pomenovania) sa nachádza v Jn 5,1. V Jn 6,4 sa v slovenskom preklade Svätého písma dozvedáme, že „blízko boli židovské sviatky Veľkej noci“. V gréckej pôvodine znie tento verš: ἦν δὲ ἐγγύς τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων (bol blízko sviatok Pascha, sviatok židov). Táto formulácia sa v celom Jánovom evanjeliu nachádza len na tomto mieste. S ďalším židovským sviatkom, sviatkom Stánkov, sa stretávame v siedmej kapitole (v. 2). Následne v Jn 10,22 sviatok Posvätenia chrámu a nakoniec v Jn 11,55 podobne ako v Jn 2,13 so židovskou Veľkou nocou, od ktorej sa odvíjajú udalosti Ježišovho utrpenia, smrti, zmŕtvychvstania a návratu k nebeskému Otcovi. Ak sa bližšie zameriame na priebeh týchto židovských sviatkov v Jánovom evanjeliu, t. j. od menovania prvého židovského sviatku v Jn 2,13 až po ukončenie udalostí, ktoré sú spojené s posledným z týchto sviatkov (Jn 11,55 – 19,42!), zistíme, že Ježišov život je u evanjelistu Jána obklopený vtedy dobre známymi židovskými sviatkami, zakaždým s ich vlastným či už slávnostným, alebo pútnickým charakterom. Skoro všetky tieto sviatky sa koncentrujú na Jeruzalem alebo sú s mestom Jeruzalem veľmi úzko spojené. Aj Ježiš vystupuje v priebehu týchto sviatkov buď ako pútnik do Jeruzalema, alebo

¹ Ku chronológii židovských sviatkov porov. DAISE, *Feasts in John*, 9-24.

sa už tam nachádza a vykonáva svoje poslanie. Jedinú výnimku tvorí židovský sviatok *πάσχα* v Jn 6,4. Ježiš sa v blízkosti slávenia tohto sviatku neočakávane nenachádza v Jeruzaleme, ale v Galilei, a rovnako sa spolu so svojimi učeníkmi nechystá na pútnickú cestu k miestu slávenia tohto sviatku. Navyše aj formulácia židovského sviatku v Jn 6,4, ako už bolo spomenuté, dosť prekvapuje. Iba na tomto jedinom mieste evanjelista nepoužíva bežnú formuláciu *ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων* (blízko bola Pascha židov /resp. Židovská pascha/), ale formuláciu *ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων* (bol blízko sviatkov Pascha, sviatkov židov). Táto formulácia sa dokonca nenachádza ani na žiadnom inom mieste Nového zákona.² Odhliadnuc od tejto jednej výmimočnej Jánovej formulácie, je rovnako Jánovmu evanjeliu veľmi blízke použitie slova *πάσχα* v súvislosti s náležitým židovským sviatkom. Evanjelista Ján iba veľmi zriedkavo (1x) používa tento pojem v súvislosti s „jedením“ veľkonočného baránka, ako nás o tom on sám uisťuje v 18,28.³ Preto aj naša výmimočná formulácia v Jn 6,4 zdá sa byť, napriek prerušeniu naratívneho geograficko-chronologického sledu v bezprostrednom kontexte, samotným evanjelistom cieľavedome vsunutá práve na toto miesto a do tohto kontextu. V pozadí Ježišovej reči v šiestej kapitole prebiehajú prípravy na židovský sviatok v Jeruzaleme, Ježiš však napriek zvyku vystúpiť do Jeruzalema zostáva na inom mieste – v Galilei – a čo je ešte dôležitejšie v tejto kapitole, je skutočnosť, že takmer paralelne so slávením sviatku Židov (*πάσχα*?) rozpráva svojim poslucháčom o sebe samom ako o chlebe života. Kto je jeho telo a pije jeho krv, má v sebe nový život (porov. Jn 6,35.48.54-57). Eucharistická reč v šiestej kapitole je teda akoby vsunutá do priebehu židovských sviatkov, čím vlastne v tomto kontexte významovo a teologicky ruší židovské sviatočné zvyky a ich obsahové zameranie. Táto, ako i ďalšie skutočnosti, ktoré tu budú uvedené, podnietili dvoch exegetov ako B. Lindars a R. Kieffer k hypotéze o časovo neskoršom vsunutí celej šiestej kapitoly do pôvodnej formy Jánovho evanjelia.⁴ Jedinečnosť v kompozícii šiestej kapitoly z literárneho hľadiska podporuje tento pohľad. Táto kapitola má

² Porov. Biblickú konkordanciu.

³ ... aby sa nepoškrvnili a mohli jesť veľkonočného baránka (...ἵνα μὴ μαινωθῶσιν ἀλλὰ φάγωσιν τὸ *πάσχα*).

⁴ Porov. LINDARS, *The Gospel of John*, 234; KIEFFER, *The Oxford Bible Commentary*, 971.

výnimočné postavenie v celom Jánovom evanjeliu. Nasledujúce argumenty nám chcú túto jedinečnosť a výnimočnosť bližšie ozrejmiť.

Kompozícia šiestej kapitoly nás pomerne zreteľne presvedča o tom, že evanjelista Ján je práve v tejto kapitole až príliš veľmi závislý od synoptického tradície. Táto závislosť je na iných miestach jeho evanjelia zreteľne menej badateľná.⁵ V základnej štruktúre sleduje naša šiesta kapitola priebeh Markovho evanjelia na daných miestach (Mk 6,30-52; 8,11-33). Niektoré tematické časti si v synoptickom porovnaní zodpovedajú takmer doslovne, napríklad zmienky o dvesto denároch na zakúpenie chleba, o počte chlebov a rýb, popis Ježišových gest s chlebmi a rybami (iba s malým rozdielom: Ježiš vzal chleby...), dvanásť košov s odrobinami z piatich jačmenných chlebov a nakoniec zmienka o počte zázračne nasýtených.

Ďalšia, veľmi dôležitá zmienka v šiestej kapitole sa v kontexte židovských sviatkov týka miesta Ježišovho učenia – eucharistickej rozpravy. Evanjelista nás v závere kapitoly informuje o tom, že Ježiš svoje slová (resp. učenie) vyslovil v synagóge v Kafarnaume. Slovo συναγωγη sa v celom Jánovom evanjeliu spomína len na dvoch miestach (6,59 a 18,20). V Jn 18,20 Ježiš dokonca cituje synagógu spolu s chrámom ako miesta svojho učenia: „... vždy som učil v synagóge a v chráme, kde sa schádzajú všetci Židia...“. Evanjelista nám tu pripomína aj predošlé Ježišovo verejné učenie v synagóge, nielen svoje učenie v chráme v Jeruzaleme. Synagóga v Jn 6,4 má však výnimočné postavenie. Ježiš učí práve v nej, a nie v Jeruzalemskom chráme, a to dokonca v kontexte židovského sviatku Veľkej noci. Ako už tu hore bolo uvedené, Ježiš nevystupuje ani ako pútnik do Jeruzalema, aby sa podľa zvyku zúčastnil židovských osláv. V šiestej kapitole je takto židovská *πάσχα* kontrastovaná s Ježišovou eucharistickou obetou a samotná synagóga, v ktorej je situovaná eucharistická reč, sa stáva predobrazom neskoršej kresťanskej komunity pri slávení eucharistie.⁶ Jeruzalemský chrám sa naopak stáva miestom nepochopenia jeho učenia a následného odsúdenia (porov. kap. 18).⁷

⁵ Istú výnimku tvoria iba správy o posledných udalostiach Ježišovho života, o jeho utrpení, smrti a zmŕtvychvstaní (porov. k celému: *Synopsis quattuor Evangeliorum*).

⁶ Synagóga je v Jánovom evanjeliu všeobecne chápaná ako miesto zhromaždenia židovskej komunity (porov. 9,22; 12,42; 16,2).

⁷ Porov. k celému aj BEUTLER, *L'Ebraismo e gli Ebrei*, 12-13, 23-30.

Galilea tu stojí v silnom kontraste s Jeruzalemom.⁸ Jánovo evanjelium rozpráva o štyroch hlavných Ježišových misijných „cestách“ po Svätej zemi (1,19 – 3,36; 4,1 – 5,47; 6,1 – 10,39; 10,40 – 12,39). Všetky tieto cesty ho z geografického hľadiska vždy privádzajú k tomu istému cieľu: do Judey a následne do Jeruzalema, do mesta, v ktorom sa nachádza dom jeho Otca (Jn 2,16). Všetky tieto Ježišove cesty sú pevne spojené so slávením židovských sviatkov: prvá cesta pri príležitosti židovskej Veľkej noci (2,13.23), druhá pri príležitosti bližšie nemenovaného židovského sviatku (5,1)⁹, tretia pri príležitosti sviatku Stánkov (7,2) a posledná rovnako ako prvá pri príležitosti židovskej Veľkej noci (11,55; 12,1; 13,1). Trikrát sa teda spomína sviatok πάσχα (2,13; 6,4; 11,55). Tento sviatok má jednoznačne výnimočné postavenie v Jánovom evanjeliu.

Πάσχα v kontexte Jánovho evanjelia

Sviatok πάσχα, ako židovský sviatok Veľkej noci, tvorí v kontexte Jánovho evanjelia veľmi zreteľné pozadie Ježišovho verejného účinkovania. Predovšetkým prvý a posledný πάσχα-sviatok (Jn 2,13; 11,55) tvoria viditeľný rámec Ježišovho poslania a jeho celého verejného účinkovania.¹⁰ Výnimku tvorí iba v poradí druhé menovanie sviatku πάσχα ako sviatku židov v Jn 6,4, a síce z dvoch už nám známych dôvodov: formulácia tohto sviatku sa tu líši od formulácie prvého a tretieho πάσχα-sviatku a nespomína sa tu Jeruzalem ako miesto slávania. Slovo πάσχα sa opakuje v súvislosti so „sviatkom“ ešte na ďalších štyroch miestach Jánovho evanjelia (2,23; 12,1; 13,1; 19,14). Celkovo sa slovo πάσχα v Novom zákone nachádza 29-krát, z toho 9-krát v Jánovom evanjeliu.¹¹ Ani v jednom zo synoptických evanjelií sa však nedá tak jasne ako v Jánovom vidieť, že celé Ježišovo verejné účinkovanie prebieha na pozadí židovského sviatku πάσχα. Preto je na mieste, aby sme sviatok „πάσχα“ v Jánovom evanjeliu chápali ako sviatok, ktorým Ján chce výlučne

⁸ Porov. FREYNE, *Galilee, Jesus and the Gospel*, 123.

⁹ Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων „The omission of the article before **feast** is unexpected, but is definitely the right reading (P⁶⁶ P⁷⁵ B A D G W Θ and Ferrar group.“ LINDARS, *The Gospel of John*, 210-211.

¹⁰ Porov. k tomu aj KEENER, *The Gospel of John*, I, 510.

¹¹ Porov. PATSCH, πάσχα, *EWNT* III (1983) 117-120.

poukázať na židovský πάσχα-sviatok. Z tohto dôvodu pripisuje aj dvom hlavným zmienkam o tomto sviatku, ktoré tvoria rámec Ježišovho verejného účinkovania, atribút „židovský“ (τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων¹²; porov. 2,13; 11,55). Formulácia židovského πάσχα-sviatku v Jn 6,4 (τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων) ešte viac stupňuje nadväznosť na židovský charakter tohto sviatku. Tieto formulácie sú vlastné len Jánovmu evanjeliu. V celom Novom zákone ich v tejto forme nenájdeme. Z toho vyplýva, že židovský sviatok πάσχα je Jánovmu evanjeliu veľmi blízky a Ján mu pripisuje veľmi veľký význam. Práve z tohto dôvodu je pre nás veľkým prekvapením v istom zmysle neočakávaná eucharistická reč v šiestej kapitole, ktorá na tomto mieste a v jej kontexte predstavuje kresťanskú reinterpretáciu židovského sviatku πάσχα.

Na záver tejto rozpravy môžeme ešte poukázať na exegetické problémy, s ktorými sa naša šiesta Jánova kapitola stretla v posledných desaťročiach jej intenzívneho skúmania v rámci celkového Jánovho textu. Jedným zo základných „rušivých“ prvkov v súvislosti so šiestou kapitolou a jej kontextom je dodnes otvorená otázka jej geografického umiestnenia. Mnohí známi autori komentárov k Jánovmu evanjeliu, neposledne zvlášť z nemeckej jazykovej oblasti, predstavili hypotézu riešenia geografického problému v kontexte šiestej kapitoly v zmysle zámeny poradia spolu štyroch kapitol, v bezprostrednom kontexte k Jn 6. Aby bol zaručený nerušený naratívny sled, malo „pôvodne“ poradie týchto kapitol vyzeráť nasledovne: 4-6-5-7. Známy biblista R. Bultmann považoval napríklad nám dnes známy sled kapitol 4-5-6-7 za neoriginálny, hlavne kvôli šiestej kapitole, ktorá podľa neho mala originálne byť zamenená s piatou.¹³ Táto hypotéza zámeny piatej a šiestej kapitoly je ale známa už omnoho skôr. Už cca 120-172 bola známa u Tatiana zo Sýrie¹⁴, ale až o mnoho rokov neskôr, v roku 1871 prišiel nanovo s týmto návrhom J.P. Norris.¹⁵ Preto táto hypotéza vzbudila záujem u mnohých neskorších autorov. Aj R. Schnackenburg v známom Herderovom komentári vidí dostatok dôvodov

¹² Keďže tu z gramatického hľadiska ide o Gen. Pl., správnejší by bol preklad: sviatok „židov“, ale pridrievam sa oficiálneho textu Svätého písma (poznámka autora článku).

¹³ Porov. BULTMANN, *Das Evangelium nach Johannes*, 154.

¹⁴ Táto zmienka sa nachádza v: BROER, *Einleitung in das Neue Testament*, 183.

¹⁵ Porov. BERNARD, *The Gospel according to St. John*, I, xvii.

na zmenu poradia týchto kapitol (6-5-7).¹⁶ Zo súčasných autorov sa za túto hypotézu prihovára napr. Ch. Dietzfelbringer.¹⁷ Ďalší z neskorších autorov U. Wilckens dokonca tvrdí: „Würde man nun Kap. 5 und 6 in ihrer Aufeinanderfolge vertauschen, so würden all diese Unstimmigkeiten mit einem Schlage behoben.“¹⁸ Tieto a im podobné návrhy na zámenu poradia kapitol z dôvodu zjednodušenia ich začlenenia do naratívneho kontextu sú už dnes veľmi málo akceptované. Vážnym dôvodom tejto neakceptovanosti je skutočnosť kánonického sledu kapitol tak Jánovho, ale aj iných evanjelií. Práve z tohto dôvodu sa exegéza Jánovho evanjelia stále viac a viac zaoberá literárnym pohľadom na daný text, tak ako je tento text pre dnešného čitateľa daný v jeho ucelenej kánonickej forme, t. j. ako jedno ucelené, autorom, resp. redaktorom, predložené literárne dielo. Na mieste samozrejme zostáva skutočnosť skúmania originálneho dôvodu na kompozíciu jednotlivých kapitol do takej formy, v akej sa nachádzajú. V súvislosti s našou šiestou kapitolou je potrebné spomenúť, že hypotézy o zámene poradia evanjeliiových kapitol z dôvodu uceleného naratívneho textu nie sú na mieste. Poradie a štruktúra, v akej sa jednotlivé kapitoly nachádzajú, je záväzná. Naďalej je však veľmi dôležité skúmať zmysel tejto záväznej predlohy. Zdá sa, že veľký počet komentátorov sa pri šiestej kapitole Jánovho evanjelia viac zameril na hľadanie zmyslu v zmene poradia kapitol. Novší exegéti ale viac vnímajú celé Jánovo evanjelium ako ucelené dielo a v tomto zmysle skúmajú aj šiestu kapitolu v jej intertextuálnej celistvosti.¹⁹ S novším charakterizovaním pojmu *Sitz im Leben* tejto kapitoly v rámci kontextu celého Jánovho evanjelia a s hypotézou jej neskoršieho zaradenia do kontextu sa doteraz stretávame už len u menovaných autorov B. Lindarsa a R. Kieffera.²⁰

Jediná ďalšia kapitola Jánovho evanjelia, ktorá tematicky veľmi úzko súvisí s kap. 6, je kap. 21. Exegéti skoro jednohlasne pokladajú túto kapitolu za

¹⁶ Porov. SCHANCKENBURG, *Johannesevangelium*, II, 6-11.

¹⁷ Porov. DIEZFELBRINGER, *Das Evangelium nach Johannes*, 13.143.

¹⁸ „Keby mohlo byť zamenené poradie piatej a šiestej kapitoly, boli by jednou ranou vyriešené všetky tieto rozdielnosti.“ WILCKENS, *Das Evangelium nach Johannes*, 91-92.

¹⁹ Porov. hlavne zbierku štúdií *Critical Readings of John 6* (R. A. Culpepper, Ed.).

²⁰ P.N. Anderson sa vo svojej štúdií „The *Sitz im Leben* of the Johannine Bread of Life Discourse and its evolving Context“ (u: CULPEPPER, *Critical Readings of John 6*, 7-8) tiež prikláňa k Lindarsovej teórii o neskoršom vsunutí tejto kapitoly do jej súčasného kontextu.

časovo neskorší dodatok – epilóg – k uzavretému evanjelióvemu celku kap. 1-20.²¹ To znamená, že Jánovo evanjelium v nám známej forme nepochádza iba z ruky jedného, prvého autora, ale pravdepodobne bola pôvodná forma neskoršie doplnená ďalším „redaktorom.“²² Všeobecne sa predpokladá, že tento redaktor pochádzal z kruhu Jánovej školy. Jeho tvorivá ruka sa potom všeobecne predpokladá aj pri ďalších eventuálnych alebo možných „vsuvkách“ v rámci celého Jánovho evanjelia.²³ Podľa I. Broera ide pri takýchto neskorších textových „vsuvkách“ osobitným spôsobom o texty s tematikou budúcej eschatológie.²⁴ Treba podotknúť, že všetky novozákonné vsuvky nie sú len náhodné a nestoja v prázdnom priestore, ale jasne poukazujú na pevný úmysel ich redaktora. V nadväznosti na 6. kapitolu sa môžeme o tejto skutočnosti uistiť na príklade 21. kapitoly, ktorá, ako sme už uviedli, je 6. kapitole obsahovo veľmi blízka.

Kapitola 21

Po početných a často aj rozdielnych exegetických pokusoch o určenie postavenia 21. kapitoly Jánovho evanjelia sa dnes celá táto kapitola z viacerých vážnych dôvodov skoro jednohlasne považuje za neskoršiu vsuvku – tzv. epilóg – k predchádzajúcim kapitolám (Jn 1 – 20). Táto takmer jednotná mienka exegetov bola do určitej miery podnietená aj preferovaním novších exegeticko-literárnych metód pri skúmaní Nového zákona²⁵, ktorých prvoradým cieľom nebolo hľadanie rozdielov v rámci uceleného textu, ale viac hľadanie literárnych podobností a tematických nadväzností v rámci celého kontextu evanjelia. Naďalej zostáva známym „naratívno-kritický“ pohľad na texty v ich

²¹ K niektorým výnimkám porov. BROWN, *The Gospel according to John*, II, 1077-1080.

²² „Redaktor“ označuje osobu, ktorá prepracovala ucelené písomné dielo, ktoré mala k dispozícii. Týmto sa líši od spisovateľa, ktorý tvorí prvotné dielo. KOCH, *Was ist Formgeschichte?*, 72.

²³ Porov. BROWN, *An Introduction to the New Testament*, 366-368; ZUMSTEIN, *Kreative Erinnerung*, 291-315; komentáre.

²⁴ BROER, *Einleitung in das Neue Testament*, 196.

²⁵ Porov. zvlášť u SÖDING, *Wege der Schriftauslegung*, 68-80.

nám známej ucelenej textovej podobe.²⁶ Posledná kapitola Jánovho evanjelia sa takto na jednej strane považuje za neskorší dodatok k predchádzajúcemu celku, na druhej strane sa ale berie ako veľmi dobre premyslený a zámerne umiestnený redakčný dodatok. Niektoré dôvody, ktoré tu chcem vymenovať, potvrdzujú toto tvrdenie.

1. Ako prvý dôvod môžeme uviesť dva záverečné verše Jn 20,30n, ktorými sa končí Jánovo evanjelium (tu pochopiteľne bez 21. kap.) a ktoré rovnomenne znejú ako „ukončenie“ evanjelia. Oba tieto verše v skutočnosti predstavujú nielen teologické, ale aj literárne ukončenie evanjelia, pretože sú záverečným vonkajším rámcom udalostí v kapitolách 1-20 a na základe retrospektívneho pohľadu dávajú tomuto celku charakter kompletne ukončeného diela, resp. knihy, ako sa na niektorých miestach spomína.
2. Ako druhý dôvod môžeme uviesť stať o stretnutí Ježiša a Tomáša (20,24-29), ktorá bezprostredne predchádza záverečným veršom (20,30-31). Na konci tejto state hovorí Ježiš Tomášovi: „Uveril si, pretože si ma videl (v. 29).“ Touto výpoveďou sa zdá byť ukončený čas Ježišovho sebazjavenia po jeho zmŕtvychvstaní a týmto je aj poukázané na to, že v povel'konočnej perspektíve je viera v zmŕtvychstanie dôležitejšia ako bezprostredné „videnie“ Ježiša. V tomto zmysle predkladá 21. kapitola neskoršie opakovanie Ježišovho povel'konočného sebazjavenia.
3. V nadväznosti na tento druhý dôvod nachádzame aj tretí, a síce v istom napätí medzi Ježišovým zjavením sa učeníkom v 20,19-23 a zjavením v 21. kapitole. V prvom prípade je zjavenie sa Zmŕtvychvstalého spojené s novým, budúcim a univerzálnym misijným poslaním pre jeho učeníkov. V druhom prípade, pri zjavení v 21. kapitole nachádzame tých istých Ježišových učeníkov pri výkone ich pôvodného rybárskeho povolania v Galilei, na brehu Tiberiadského mora. Nezdá sa, aby tu boli činní ako misionári s univerzálnym poslaním. V každom prípade je zrejmé, že učeníci Ježiša, svojho majstra, veľmi rýchle spoznali.
4. Štvrtý dôvod nájdeme vo verši 21,24, vo výpovedi: „... A vieme, že jeho svedectvo je pravé“. Toto kolektívne „my“, ktoré sa tu nechápe ako *pluralis majestatis*, jednoznačne hovorí o skupine Jánovej školy, ktorá po smrti učeníka, ktorého Ježiš miloval, považuje jeho svedectvo za

²⁶ Porov. napr. SPENCER, *Narrative Echoes in Joh 21*, 49-68. Podobne štúdia od TOLMIE, *Jesus' Farewell to the Disciple*. Na naratívny charakter Jánovho evanjelia poukazuje aj CULPEPPER, *Anatomy of the Fourth Gospel*, 15-49.

pravé. Aj toto svedectvo potvrdzuje neskoršiu kompozíciu 21. kapitoly. Rovnako aj autorita predošlého celku (kap. 1 – 20) je tu neskoršou Jánovou školou uznaná.

5. Piaty dôvod spočíva v skutočnosti, že naratívny štýl 21. kapitoly má úplne iný charakter ako ten istý štýl predošlých kapitol. Posledná kapitola Jánovho evanjelia sa prekvapivo vyznačuje jasnou povel'konočnou ekleziologickou tematikou. Všetky predošlé kapitoly na rozdiel od poslednej sa prevažne vyznačujú kristologickou tematikou.²⁷

Týchto päť stručných argumentov, ktoré objasňujú neskorší dátum pripojenia 21. kapitoly k Jánovmu evanjeliu, zreteľne poukazuje na úmysel Jánovej školy („redaktora“), ktorá sa v neskoršom časovom období snažila vyzdvihnúť Kristovu povel'konočnú prítomnosť v jeho spoločenstvách, v jeho cirkvi a pri slávení eucharistického tajomstva. Tento úmysel Jánovej školy zvyrazňuje aj postava apoštola Petra v 21. kapitole a jeho ekleziálne poverenie. Z novších autorov sa za túto až prílišnú historicko-literárnu prepojenosť 21. kapitoly a celého evanjelia výrazne zasadzuje napr. H. Thyen. Dovolím si verne citovať jeho vyjadrenie:

Aj keď väčšina exegetov aj naďalej chce vidieť v Jn 20,30-31 pôvodné zakončenie evanjelia, a nadväzne na to chce v 21. kapitole vidieť iba dodatok istého epigónskeho redaktora na bežnej literárnej úrovni, zasadzujeme sa na tomto mieste za pôvodnú a nerozdeliteľnú spolupatričnosť 21. kapitoly s predchádzajúcimi kap. 1–20 a ďalej za to, že práve tento otázný „dodatok“ je nepostrádateľným kľúčom k interpretácii celého evanjelia. Všetky texty, ktoré od Jn 13,23 menujú jedného Ježišovho učeníka ako učeníka, ktorého Ježiš miloval, alebo aj len poukazujú na jeho prítomnosť, ako napr. v Jn 1,40nn, 18,15nn a 19,35b, zostávajú bez Jn 21,20nn úplne nerozlúšiteľné a vlastne bez tohto vrcholného ukončenia zostávajú iba akoby formálne vo vzduchu.²⁸

Uvedené vyjadrenie Thyena je samozrejme potrebné chápať v zúženom literárnom zmysle, pretože aj v súčasnej dobe exegeti nachádzajú dostatok argumentov, ktoré sa jednoznačne prihovárajú za prvotné definitívne ukončenie

²⁷ Porov. k celému aj ZUMSTEIN, *L'Évangile de Jean*, 298-301.

²⁸ THYEN, *Das Johannesevangelium*, 772.

Jánovho evanjelia práve v Jn 20,30-31. Významným zástancom tejto tézy bol R. Bultmann, podľa ktorého tieto verše (Jn 20,30n) určujú konečný zmysel celého evanjelia.²⁹ Podobné záverečné vety ako sú tieto verše, boli totižto veľmi dobre známe už antickom svete a v deuterokánonickej literatúre, ako rétorické *topoi*³⁰, ale odhliadnuc od toho, takýto spôsob záverečného ukončenia je známy práve tzv. Jánovým spisom (porov. Jn 21,24-25; 1Jn 5,13; 2 Jn 12; 3 Jn 13). Z týchto dôvodov je proti Thyenovi potrebné naďalej chápať Jn 20,30-31 ako úmysel prvotného autora (nie Jánovej školy) na ukončenie evanjelia. Z novších autorov podporuje tento variant napr. D. M. Smith, slovami: „Fittingly, the Gospel closes with statement of purpose. One could scarcely hope for a more appropriate culmination and conclusion of this Gospel.“³¹ Tiež podľa A. J. Köstenberga, obsahuje Jn 20,30-31 asi najjasnejšie záverečné ukončenie, ktoré je vôbec možné nájsť vo všetkých evanjeliách.³² Predsa však, napriek mnohým takýmto a podobným pokusom o jednotné učenie funkcie Jn 20,30-31, exegéza sa tu ešte stále nachádza v nerozhodnom procese popisu týchto veršov buď ako „ukončenie“, alebo ako „summárium“ Jánovho evanjelia.³³ Ako autor tohto článku sa v súvislosti s týmito dvomi záverečnými veršami prihovám za tézu J. Beutlera, podľa ktorej tieto verše môžu byť videné už z perspektívy posilnenia, resp. upevnenia viery, ktorá je v tom čase už predpokladanou podstatnou bázou Jánovej komunity.³⁴ Ďalší možný pohľad na 21. kapitolu Jánovho evanjelia a v kontrastnom porovnaní s Jn 20,30-31 ponúka už tu citovaný švajčiarsky exegéta J. Zumstein. Zumstein vidí v 21. kapitole istý druh „rekontextuality“ a „re pragmatizácie“ celého evanjelia.³⁵ Posledná kapitola Jánovho evanjelia sa takto dostáva do nového svetla tak v jej vlastnej nadväznosti na celé evanjelium, ako aj v jej bezprostrednej literárnej nadväznosti na 6. kapitolu. Na túto bezprostrednú nadväznosť poukázala už novšia štúdia M. Marcheselliho. Marcheselli sa v svojej štúdii zameriava zvlášť

²⁹ BULTMANN, *Das Evangelium nach Johannes*, 540.

³⁰ Porov. u: BULTMANN, *Das Evangelium nach Johannes*, 540-541³; KEENER, *The Gospel of John 2*, 1214-1215; LABAHN, *Fischen nach Bedeutung*, 117.

³¹ SMITH, *John*, 389.

³² SMITH, *John*, 581.

³³ Porov. k tomu napr. SPENCER, *Narrative Echoes in Joh 21*, 52-53.

³⁴ BEUTLER, *Faith and Confession*, 19-30, osobitne 19-20.

³⁵ ZUMSTEIN, *L'Évangile de Jean*, 301-302.

na dominantnú skutočnosť „jedenia“ v oboch kapitolách a uzatvára ju vyjadrením:

Il cibo che Gesù prepara e offre al c. 6 mostra evidenti connessioni con quello del c. 21: pane (*artos*) e pesce (*opsarion*) caratterizzato entrambi testi. A motivo di questa evidente omogenità di vocabolario, è soprattutto il c. 6 a costituire uno sfondo rilevante per l'interpretazione di Gv 21.³⁶

Podobne aj Y. Simoens vidí v oboch kapitolách veľmi zreteľný paralelizmus.³⁷ Poveľkonočná udalosť v 21. kapitole je situovaná v scenérii Tiberiadského jazera, podobne ako aj zázračné nasýtenie päťtisícového zástupu v 6. kapitole. V tomto zmysle vidí H. Thyen 21. kapitolu nie ako náhodný dodatok, ale ako podmienenú skutočnosť spočívajúcu v autorovom úmyselnom rozpomenutí sa na udalosť v 6. kapitole. Thyen takto prináša nové svetlo do redakcie Jánovho evanjelia. Celé Jánovo evanjelium (1,1 – 21,25) vidí ako jedno pôvodné, koherentné, nanajvýš poetické, ucelené literárne dielo, ako naratívny text a ako jeden kánon.³⁸ Do popredia sa tu teda dostáva téza, že Jánovo evanjelium vrátane 21. kapitoly predstavuje jednotné, kánonické dielo. K tomuto názoru sa pridáva aj L. Schenke, podľa ktorého sa v exegéze veľmi málo berie do úvahy skutočnosť, že v Jn 21,1-24 sa nielen jednoducho odrážajú isté témy z predošlých udalostí tu, ale sú aj vysvetlené a uzatvorené. Samozrejme, perspektíva adresáta evanjelia zohráva v takýchto pohľadoch veľmi dôležitú úlohu. Adresát je zároveň tou osobou, ktorá sa textom evanjelia aktívne zaoberá a snaží sa ho v nových súvislostiach pochopiť a vyložiť. Spôsob, ktorým adresát nanovo číta a vníma daný evanjeliový text, sa v modernej exegéze označuje ako *relektúra*.³⁹

³⁶ MARCHESELLI, „*Avete qualcosa sa mangiare?*“, 129-130.

³⁷ SIMOENS, *Giovanni*, 861-862.

³⁸ Porov. THYEN, *Johannesevangelium*, 1, 4-5, 778; *Studien*, 357.

³⁹ Porov. napr. u EBNER – HENNINGER, *Exegese des Neuen Testaments*, 64, 80-92, 99-113, 116-118.

Relektúra

Relektúru v zmysle novozákonnej exegézy môžeme ponajprv jednoducho definovať ako „nové čítanie daného textu“. Biblické texty obsahujú implicitné výzvy k obnovenému a produktívnemu čítaniu, ktoré môže podnieť vznik nových pohľadov alebo dokonca aj nových textov.⁴⁰ S podstatne vypracovanejšou definíciou novozákonného procesu *relektúry*, zvlášť v Jánovom evanjeliu, prišiel J. Zumstein. Podľa neho je proces relektúry veľmi vhodná metóda na demonštrovanie toho, že novozákonné texty majú svoju teologickú výpoveď a aktuálnosť aj dnes. Teologická reflexia v zmysle *relektúry* napomáha k prehĺbeniu, ozrejmeniu, aktualizovaniu a sprostredkovaniu viery v novej forme. Podľa Zumsteina *relektúra* predpokladá existenciu dvoch textov – prvého a druhého textu. Tieto dva texty stoja voči sebe vo vzájomnej interakcii. Druhý text je chápaný ako produkt prvého textu. Oba texty majú za úlohu prehĺbenie teologickej reflexie, ktorá je daná už v prvom texte. Prostredníctvom druhého textu sa ozrejmuje zmysel prvého. Ako prvý text je zvyčajne chápaný pôvodný text a ako druhý, ten text, ktorý bol redakčne pridaný do kontextu prvého textu. Jánovo evanjelium je názorným príkladom tohto procesu. Naša 21. kapitola, ktorá sa považuje za text neskoršieho datovania, môže byť takto chápaná v nadväznosti na 6. kapitolu.⁴¹ Rovnako aj 6. kapitola môže byť chápaná v nadväznosti na „pôvodnejší“ text, o ktorom tu bude ďalšia zmienka.

Kapitola 6

Nemecký exegeta K. Scholtissek predložil v nadväznosti na 6. kapitolu ďalšiu možnosť chápania procesu relektúry v Jánovom evanjeliu. Šiesta kapitola je podľa jeho návrhu názorným príkladom paradigiem *relektúra* a *reekritúra*. Pri pojme „reekritúra“ ide o nové „prepísanie“ daného textu. Pojem „relektúra“ bol skôr spojený s novým „čítaním“ daného textu. Oba tieto pojmy nadväzujú tak na diachrónne, ako aj na synchronne elementy, ktoré text obsahuje, resp. ktoré sa na text vzťahujú a ktoré sú záverečnou konšteláciou jedného autora. Práve v naratívnom slede 6. kapitoly sa dá jasne vidieť, ako sa

⁴⁰ Porov. REINMUTH – BULL, *Proseminar Neues Testament*, 98.

⁴¹ Porov. ZUMSTEIN, *Kreative Erinnerung*, 15-30.

kristologická metaforika (Ježiš ako chlieb života) navzájom obmieňa s eucharistickými výpoveďami (sviatostná hostina). Integrácia teológie Eucharistie v 6. kapitole vychádza na svetlo nielen vo vv. 52-58, ale v tej istej kapitole už aj predtým v udalosti rozmnoženia chlebov, rovnako aj vo v. 4 pri zmienke o židovskej pasche⁴², ďalej vo vv. 11.23 (εὐχαριστέω), následne vo vv. 12.13 (zvyšné odrobiny), ďalej vo vv. 12.27 a nakoniec v budúcich slovesných formách v 6,35.51.⁴³ V týchto všetkých zmienkach sa postupne odohráva proces *reekritúry*, t.z. postupného nového prepísania pôvodnej témy. Toto prepísanie je samozrejme spojené s novým chápaním pôvodnej témy na základe jej nového naplnenia.

Ďalšie náznaky procesu *reekritúry* v Jn 6 sa podľa Scholtisska dajú vypožorovať z Ježišových „ja som (ἐγώ εἰμι)“ slov. Tieto slová počujeme ponajprv v 6,20 („To som ja“), následne sú v 6,35 predikatívne rozšírené („Ja som chlieb života“) a potom nanovo spomenuté v 6,41.48.51, zakaždým argumentačne prehĺbené a ohraničené. *Reekritúra* Ježišovej sebaidentifikácie s „pravým chlebom života“ (vv. 24-51) vo vv. 52-58 jasne odpovedá na otázku, ako sa on sám v povel'konočnom období môže stať trvalým pokrmom a vylučuje takto všetky magické predstavy o eucharistickej podstate. Toto potvrdzujú aj záverečné slová v 6,63: „Duch oživuje, telo nič neosoží“. Podobne aj v závere kapitoly (vv. 60-71) je možné badať *reekritúru* odzrkadľujúcu sa vo vzťahu medzi Ježišom a zástupom ľudí, resp. medzi ním a židmi. Zatiaľ čo Ježiš v kontexte evanjelia vystupuje ako ten, ktorého sa pýtajú a ktorý dáva odpovede, v kontexte 6. kapitoly (s výnimkou 6,5) je Ježiš v 6,67 tým, ktorý kladie jedinú otázku: „Aj vy chcete odísť?“ Táto otázka konfrontuje dvanástich učeníkov a samozrejme okrem nich aj všetkých ostatných adresátov Jánovho evanjelia.⁴⁴

Veľmi názorným príkladom *reekritúry* v šiestej kapitole je Ježišova metafora „Ja som chlieb života“ (6,35). Toto vyjadrenie spája a vysvetľuje v rámci šiestej kapitoly obsah vv. 1-25.26 a 58.59. Táto metaforika vychádza zo starozákonnej, židovskej tradície, resp. symboliky, a prostredníctvom Ježišových „ja som“ dostáva novú náplň: kristologickú identitu, poukaz na

⁴² „Jesus is in a Jewish center of worship at the passover season, uttering a message that presupposes, fulfills, and transcends a Jewish Passover tradition.“ MOLONEY, *Signs and Shadows*, 59.

⁴³ Porov. k celému SCHOLTISSEK, *Die Brotrede Jesu in Joh 6,1-71*, 46-47.

⁴⁴ Porov. SCHOLTISSEK, *Die Brotrede Jesu in Joh 6,1-71*, 50-52.

vzťah k nebeskému Otcovi a poukaz na vzťah k tým, ktorí v neho veria, resp. k tým, ktorí ho odmietajú. Metaforické vyjadrenie je takto spojené aj s komunikáciou na rôznych úrovniach, ktoré sú v šiestej kapitole veľmi názorne viditeľné. Eucharistická reč a hlavne eucharistická podstata je v tejto kapitole akoby novým prepisom (reekritúrou) starozákonného a židovského ponímania „paschy“.

S podrobne vypracovaným modelom *relektúry* sa stretávame u švajčiarskeho teológa Andreasa Dettwilerera.⁴⁵ Dettwiler sa zameriava na Jánov komplex „rozlúčkových“ rozpráv od 13,1 až po 17,26. Z literárneho hľadiska sa podľa tohto autora dá chápať podobenstvo o viniči a ratolestiach v Jn 15,1-17 ako *relektúra* udalosti umývania nôh v Jn 13,1-17 a Jn 13,34n. Rovnako aj rozprava v Jn 16,4-33 sa dá chápať ako *relektúra* prvej „rozlúčkovej“ reči v Jn 13,31 – 14,31. Literárne hľadisko na tomto mieste prispieva k prehĺbeniu teologického významu. *Relektúra* je aj u tohto autora chápaná v širšom zmysle, t.z. ako produktívny proces postupného, resp. ďalšieho prepisovania pôvodnej témy v prvotnom texte, pričom aj tu sa prísne rešpektujú tak synchrónne, ako aj diachrónne prvky vzťahujúce sa na rozsah vybraných textov. Dettwiler v zmysle *relektúry* vyzdvihuje vzťah medzi tzv. „Rezeptionstext“ a „Bezugstext“. „Rezeptionstext“ predpokladá existenciu „Bezugstextes“, vychádza z neho, ďalej ho rozvíja, čo je však najhlavnejšie, je to, že podstatne prispieva k jeho lepšiemu a hlbšiemu chápaniu. Oba texty sú veľmi úzko späté, navzájom sa dopĺňajú a vysvetľujú. V závere svojej štúdie vyslovuje Dettwiler názor, že podobné procesy *relektúry* v Jánovom evanjeliu je možné odhaliť aj v 6. kapitole.⁴⁶

Na záver môžeme preto povedať, že šiesta kapitola Jánovho evanjelia je na základe eucharistickej reči akoby „evanjeliom v evanjeliu“. Napriek tomu, že Ján spomína aj ďalšie, nám veľmi známe metafory – napr. pastier a stádo v 10. kapitole alebo vinič a ratolesti v 15. kapitole – šiesta kapitola má takmer absolútne prvenstvo, pretože ozrejmuje po všetky časy nepretržitú prítomnosť Ježiša pri „svojich“ pod spôsobom chleba a vína. Šiesta kapitola práve týmto jej

⁴⁵ V štúdi: DETTWILER, *Die Gegenwart des Erhöhten*.

⁴⁶ Porov. k celému: DETTWILER, *Die Gegenwart des Erhöhten*, zvlášť: 46-52, 293-304.

vlastným eucharistickým obsahom, v určitej miere až rušivým spôsobom, je evanjelistom zasadená do pravidelného kolobehu židovských sviatkov v kapitolách 5 – 10. Možno aj tento rušivý moment mohol byť pôvodný úmysel autora, ktorým chcel poukázať na naplnenie židovskej paschy Ježišovou stálou prítomnosťou v Eucharistii. Aj obrazy o chlebe, tele a krvi už na tomto pozadí nadobúdajú nový rozmer. Hlavne obraz o „chlebe“ je prostredníctvom *reekritúry* významovo stupňovaný od pôvodného chápania ako „manna“ až po jeho neskoršie eucharistické chápanie. Dôležitým znakom v šiestej kapitole je neoddeliteľná jednota Otca a Syna, ktorá aj naďalej zostáva viditeľná v Eucharistii. Ježišovo vlastné vyjadrenie „Ja som (chlieb života)“ je dôkazom toho, že on sám je „in persona“ eschatologickým naplnením a spásou. Aj Izrael má vo svojej dobe – v rámci Jánovho evanjelia – skúsiť nové dejiny spásy, ktoré sú spojené s novým Božím sebazjavením v Ježišovi Kristovi. Naratívny sled 6. kapitoly prezrádza, že primárnymi adresátmi slov o chlebe života nie sú intertextuálni oponenti, ale jeho vlastní učeníci. Oponenti sú síce konfrontovaní s novou spásnou skutočnosťou, ale vlastní Ježišovi učeníci sú zoči-voči postavení pred novú skutočnosť viery a nasledovania. Ich viera a ich jednoznačné kristologické vyznanie (6,68-69) majú byť jasným dôkazom participácie na eucharistickej podstate ich Majstra. Celková perspektíva eucharistickej rozpravy má za svoj cieľ participáciu na pokrme, ktorý zostáva pre večný život (6,27). Tento pokrm je pre každého, ktorý ho s vierou prijme a prizná sa ku Kristovi zároveň darom, v ktorom je sprítomnený sám nebeský Otec. Jeho Syn, Ježiš Kristus, je v jednej osobe tak darcom, ako aj samotným pokrmom. Eucharistia je najvyššou zárukou Božej prítomnosti a zárukou večného života.

Záver

Cieľom nášho článku je poukázať na osobitné postavenie eucharistickej reči v celkovom kontexte Jánovho evanjelia. Východiskovým bodom tohto príspevku je skutočnosť, že 6. kapitola ako jednotný a uzavretý celok je autorom evanjelia zaradená do kontextu židovských sviatkov. Ježiš sa tu výnimočným spôsobom nenachádza pri slávení „paschy“ v Jeruzalemskom chráme, ale na brehu Tiberiadskeho mora. Vsunutie tejto kapitoly do pevného kontextu židovských sviatkov napovedá téze o časovo neskoršom pridaní tejto kapitoly k prvotnej forme evanjelia. Z literárneho hľadiska môžeme predpokladať, že vsunutie šiestej kapitoly do tohto kontextu bolo zámerné, aby

popri židovských sviatkoch – hlavne sviatku „paschy“ – bola vyzdvihnutá skutočnosť ich nového naplnenia v Eucharistii, v ktorej je nebeský Otec prostredníctvom svojho Syna večne prítomný medzi tými, ktorí sa k nemu priznajú. Viera a vyznanie viery sú neodmysliteľnou podmienkou participácie na dare, ktorý zaručuje večný život. Na pozadí „paschy“ môžeme teda v 6. kapitole chápať Eucharistiu ako jej vlastné naplnenie a zavŕšenie s konečnou platnosťou. Proces *relektúry*, resp. *reekritúry* v rámci 6. kapitoly môže napomôcť nanovo odkryť tajomstvo Eucharistie v jej pôvodnom vývoji a v jej eschatologickej dimenzii.

Bibliografia

- ALAND, Kurt (ed.): *Synopsis Quattuor Evangeliorum*, Stuttgart : Württembergische Bibelanstalt, ⁴1967.
- BERNARD, J.H.: *The Gospel according to St. John*, 1-2, Edinburgh : T. & T. Clark ⁶1962.
- BEUTLER, Johannes, Faith and Confession. The Purpose of John. In: R. A. CULPEPPER, (Ed.), *Word, Theology and Community in John*, St. Louis, Missouri : Chalice Press, 2002, 19-31.
- BEUTLER, Johannes: *L'Ebraismo e gli Ebrei nel Vangelo di Giovanni* (SubBib 29), Roma : E.P.I.B., 2006.
- BROER, Ingo: *Einleitung in das Neue Testament*, Band 1, Würzburg : Echter Verlag 2006.
- BROWN, Raymond E.: *The Gospel according to John* (AB), 1-2, New York : Doubleday, 1970.
- BROWN, Raymond E.: *An Introduction to the New Testament* (ABRL), New York : Doubleday, 1997.
- BULTMANN, Rudolf: *Das Evangelium nach Johannes* (KEK NT), Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, ¹⁴1956.
- CULPEPPER, R. Alan (ed.): *Critical Readings of John 6* (Biblical Interpretation Series 32), Atlanta : SBL, 1997.
- CULPEPPER, R. Alan: *Anatomy of the Fourth Gospel*, Philadelphia : Fortress Press, 1983.
- DAISE, A. Michael: *Feasts in John* (WUNT 229), Tübingen : Mohr Siebeck, 2007.
- DETTWILER, Andreas: *Die Gegenwart des Erhöhten* (FRLANT 169), Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.
- DIETZFELBRINGER, Christian: *Das Evangelium nach Johannes* (Zürcher Bibelkommentare), 1-2, Zürich : Theologischer Verlag, ²2004.
- EBNER, Martin – HEININGER, Bernhard: *Exegese des Neuen Testaments* (UTB 2677), Paderborn: Ferdinand Schöningh, ²2007.
- FREYNE, Sean: *Galilee, Jesus and the Gospels*, Philadelphia : Fortress Press, 1988.
- KEENER, Craig S.: *The Gospel of John. A Commentary*, 1-2, Peabody : Hendrickson Publishers, 2003.
- KIEFFER, René: John. In: J. BARTON – J. MUDDIMAN (ed.), *The Oxford Bible Commentary*, Oxford : University Press 2001, 960-1000.

- KOCH, Klaus: *Was ist Formgeschichte?*, Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, ⁵1989.
- LABAHN, Michael: Fischen nach Bedeutung – Sinnstiftung im Wechsel literarischer Kontexte. Der wunderbare Fischfang im Johannes 21 zwischen Inter- und Intratextualität, *SNTU* 32 (2007), 115-140.
- LINDARS, Barnabas: *The Gospel of John* (NCBC), London : Marshall, Morgan & Scott 1972.
- MARCHESELLI, Maurizio: „Avete qualcosa sa mangiare?“. *Un pasto, il risorto, la comunità* (EDB 2), Bologna : Cento editoriale dehoniano, 2006.
- MOLONEY, Francis J.: *Signs and Shadows*, Minneapolis : Fortress Press, 1996.
- PATSCH, Hermann: *πάσχα*. In: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament* III (H. Balz – G. Schneider [ed.]), ²1983, 117-120.
- REINMUTH, Eckart – BULL, Klaus-Michael: *Proseminar Neues Testament*, Neukirchen-Vluyn : Neukirchner Verlag, 2006.
- SCHNACKENBURG, Rudolf: *Das Johannesevangelium* (HThKNT), 1-4, Freiburg : Herder, ²1977.
- SCHOLTISSEK, Klaus: Die Brotrede Jesu in Joh 6,1-71, *ZKTh* 123 (2001) 35-55.
- SIMOENS, Yves: *Secondo Giovanni* (Testi e commenti), Bologna : EDB, 2002.
- SMITH, D. Moody: *John* (ANTC), Nashville : Abingdon Press, 1999.
- SÖDING, Thomas: *Wege der Schriftauslegung*, Freiburg : Herder, 1998.
- SPENCER, Patrick E.: Narrative Echoes in Joh 21: Intertextual Interpretation and Intratextual Connection, *JSNT* 75 (1999) 49-68.
- THYEN, Hartwig: *Das Johannesevangelium* (HNT 6), Tübingen : Mohr Siebeck, 2005.
- WILCKENS, Ulrich: *Das Evangelium nach Johannes* (NTD 4), Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2000.
- ZUMSTEIN, Jean: *Kreative Erinnerung* (ATANT 84), Zürich : Theologischer Verlag, ²2004.
- ZUMSTEIN, Jean: *L'Évangile selon saint Jean (13-21)* (CNT IVb²), Genève : Labor et Fides, 2007.

Zhrnutie

Šiesta kapitola Jánovho evanjelia, v ktorej sa Ježiš Kristus predstavuje ako chlieb života, je napriek rozdielnym exegetickým pohľadom príkladom jednotnej a ucelenej kompozície (Jn 6,1-71). Táto kapitola sa dá nazvať „evanjeliom v evanjeliu“, pretože prostredníctvom metafory o chlebe života vystihuje celé Jánovo svedectvo o novej forme Ježišovej prítomnosti u tých, ktorí v neho veria. Participácia na Eucharistii je novou formou participácie na dare nového života, ktorý ponúka sám Boh. Eucharistická reč v 6. kapitole je veľmi nápadne, skoro až rušivo zaradená do kontextu slávenia židovských sviatkov. Nápadné je aj to, že Ježiš tu robí výnimku z kolobehu židovského kalendára a nenachádza sa ako zvyčajne v Jeruzaleme pri slávení sviatku „paschy“, ale na brehu Tiberiadského mora, kde hovorí o novej forme svojej budúcej prítomnosti pod eucharistickým spôsobom. Vo svojej rozprave používa známy biblický obraz o chlebe ako Božom dare na nasýtenie vyvoleného národa. Tomuto obrazu dáva nový obsah a naplnenie. Proces *relektúry*, resp. *reekritúry* môže čitateľovi pomôcť nanovo odhaliť postavenie, obsah a význam 6. kapitoly v Jánovom evanjeliu – eucharistickej reči – ktorá je dodnes základnou podstatou viery v nepretržitú prítomnosť Ježiša Krista v sviatostnom spoločenstve pri každom slávení Eucharistie.

Summary

The sixth chapter of John's Gospel, in which Jesus presents himself as the bread of life, is despite varying exegetical views an example of a homogeneous and compact composition (John 6:1-71). This chapter may be entitled as "the Gospel within the Gospel", because through the metaphor of the bread of life is captured the entire Johannine testimony to a new form of Jesus's presence by those who believe in him. The participation in the Eucharist is a new form of the participation in the gift of a new life offered by God himself. The Eucharistic speech in the sixth chapter is notably and almost obtrusively, embedded in the context of the celebration of Jewish feasts. Noticeable is also the exception made by Jesus to the cycle of the Jewish calendar, since he is not present in Jerusalem as usual to celebrate the Passover, but on the shore of the Tiberian Sea, where he speaks of a new form of his future presence under the Eucharistic form. In his speech he uses the well-known Biblical metaphor of bread as God's nourishment for his chosen people. He invests this metaphor with a new content and meaning. The process of *relecture*, or *réécriture* can reveal to the reader the function, content and meaning of the sixth chapter in John's Gospel – the Eucharistic speech – which has till today been the fundamental pillar of faith in the constant presence of Jesus Christ in the Sacramental communion at every Eucharistic celebration.

Peter Šoltés
Dresdener Str. 38
35444 Biebertal
Germany

Contents

Blažej ŠTRBA

Preface	1-3
---------------	-----

Treaties

Daniel SLIVKA

Biblical hermeneutics	4-20
-----------------------------	------

János KARAFFA

Judgement and Suffering of the Prophet Jeremiah and Their Relation to the Songs of the <i>Ebed Yahweh</i>	21-31
---	-------

Peter ŠOLTÉS

The Process of Relecture in the Gospel of John	32-50
--	-------

Notes

Milan SOVA

The Mighty Pharaoh's Hand (Exod 3:19)	51-54
---	-------

Reflections

Frédéric MANNS OFM

Inexhaustible Richness of the Word of God	55-72
---	-------

Anton TYROL

Spiritual Actualization of Paul's Message	73-82
---	-------

Abstracts and Reviews	83-91
------------------------------------	-------

Communications and References	92-104
--	--------

Obsah

Blážej ŠTRBA

Predslov1-3

Štúdie

Daniel SLIVKA

Biblická hermeneutika4-20

János KARAFFA

Súd a utrpenie proroka Jeremiáša a ich vzťah k piesňam *ebed yhwh* .21-31

Peter ŠOLTÉS

Proces „relektúry“ v Jánovom evanjeliu32-50

Poznámky

Milan SOVA

Mocná ruka faraóna (Ex 3,19)51-54

Reflexie

Frédéric MANNS OFM

Nevyčerpatel'né bohatstvo Božieho slova. Úvaha o zmysle Biskupskej synody v roku 200855-72

Anton TYROL

Spirituálna aktualizácia Pavlovho posolstva73-82

Abstrakty a recenzie83-91

Oznamy92-104